

borsodmegyei Tarkőn terem s mind a *H. silvestris*, mind a *H. nivea* felé hajlik. A *H. moniliformis* az erdélyi Királykőről valószínűleg a szomszéd román határra is átlép.

A Balkánnal közös a *H. silvestris*, *H. cladotricha*, *H. suaveolens* meg a *H. obtusa*, ámbár Erdély *H. „alpina“*-jának (= *H. obtusa* MOENCH) része kétségtelen fehérvirágú, s a *H. moniliformis*-hoz tartozik. Az alacsonyra leereszkedő *H. candida* a Jurával közös.

A *Hesperis*-faj száma hazánktól kezdve a Balkánon át gyarapodik, s a nagyobb hegyrégiók szerint más-más faja váltakozik, de tovább keletre nem nagyon terjed. Ázsia nyugati részén s Afrika mediterrán vidékén, mint helyettesítők, ismét más fajok bukkannak elő. Erre van *Hesperiseink* elterjedésének nagyobb középpontja és rokonsági kapcsolata, mint sok más jellemző növényünké, nem a svajci havas központi részeiben. Most hazánk meg a Balkán *Hesperiseinek* szakadozottabb ismerete bővülvén, a földrajzi elterjedés meg a fajok száma is jobban kiegészítődött.

Az endemismust hazánkon kívül folytatva:

A *H. Dinarica* Bosznia hegyein meg a szomszédságában, a *H. lapsanifolia* Dalmátiából Albánián keresztül Kaukázus felé terjed. Balkán endemikusa a *H. Degeniana*, meg a *H. Theophrasti*, Tauriác a *H. Steveniana*, valamint a *H. pycnotricha*, a Volga-vidékeé a *H. adensepala*, Szibériác a *H. adenocarpa*, Olaszországé a *H. matronalis*, Spanyolországé a *H. Davriensis*. Európa központi havasain s tovább északkelet és északnyugat felé a *Hesperis*-nek természetzerű földrajzi elterjedése megszűnik.

(Folytatása következik.)

Vasvármegye harasztjai.

Írta: Dr. Waisbecker Antal (Köszeg).

(Vége.)

19. *Aspidium lobatum* SW. (*A. aculeatum* a) *virgare* DÖLL. Kutfalban, Rohonczen és Hámor Göszbach völgyében.

b) *var. auriculatum* Herb. LSSN. az Edeházi erdőben.

20. *Aspidium Braunii* SPENN. (*A. aculeatum* β. *var. Braunii* DÖLL.) Hámor község Göszbach völgyében, 500 m. magasságban árnyas bükkerdőben csermely partján és lápos forrásos helyen nagy számban és több alakban nő:

a) *f. typicum*. Lombja megfelel Dr. LUERSSEN tanár által (LUERSSEN l. c. pag. 350—54) adott leírásának; a mi lelhelyünkön ilyen a fiatal vagy silányabb fejlődésű tőkék lombja.

b) *f. subtripinnatum* MILDE. Másodrendű sallangjainak első párja mélyen, majdnem szárnyasan hasogatott; a Göszbach-völgyben nővő tőkék nagy részének lombja ezen alakhoz tartozik.

c) *f. peripinnatum* M. (Oest. bot. Zeits. 1899. pag. 64 pro varietate) Lombja 50—100 cm. magas, rövid nyele és gerincze

számos világosbarna, hosszan kihegyezett pelyvával van ellepve; lomblemeze lándzsás alakú 40—60 cm. hosszú, 14—20 cm. széles és lefelé hosszan keskenyedik, hátsó felületén számos szőralakú pelyvával; háromszor szárnyasan hasogatott. Elsőrendű sallangjai majdnem vízszintesen elálló, az alsók tompavégűek a felsők kissé kihegyesedők. Másodrendű sallangjai gerinczükön tömörülten, majdnem függőlegesen állanak, aránylag a többi alakhoz nagyok, 12—20 mm. hosszúak és alól 5—12 mm. szélesek; hátul ék alakú, előfelé széles a gerinceczel párhuzamos alapjuk rögtön keskenyedik és többnyire vékony nyél által van a gerinceczel kapcsolatban; alakjuk hosszukás, tojásdad, hegyes és szálkában végződik. Az 1-ső felső másodrendű sallang a gerincez mellett jelentékenyen, 2—4 mm.-el nagyobb, mint a szomszédja. Az 1—6 pár másodrendű sallang szárnyasan hasogatott; mindkét oldalról mélyen, majdnem az érig hatoló, részben öblös bemetszések által 2—4 pár harmadrendű sallang képződött, mely részben kissé fogas, vagy csipkés. A legalsó harmadrendű sallangpár közel a közép érig hatoló öblös bemetszés által vált el és kifelé a hosszukás vagy visszás tojásalakú vízszintesen elálló fülceskéből van képezve, mely hátsó felületén 3—5 sorust visel, átellenében befelé pedig sokkal kissébb felfelé elálló hegyes sallangból áll. Egyébb harmadrendű sallangjai hosszukásak. A fennirt 1—6 másodrendű sallangpár után következők olyanok mint a tőalaknál erősebb füllebenykével egyébbként csipkés és fogasak, a fogak felfelé a szélhez simuló szálkával végződnek. A sorosok, sporangiumok és sporák jól fejlődtek. — Több ilyen tőt találtam a Göszbach-völgyben az a) és b) alatt irt alakok társaságában. A *f. perpinatum* rendszerint magasabb lombja, 3-szor szárnyasan hasogatott lemeze, kissé kihegyesedett elsőrendű sallangja, nyelezett és részben szárnyasan hasogatott másodrendű sallangjával messze eltér a tőalaktól; de a *f. subtripinnatum*-tól is jól megkülönböztethető, határozottan 3-szor szárnyasan hasogatott lemezével, mely 1—6 pár másodrendű sallangon látható, holott amannak lomblemeze a mint LUERSSEN (l. c.) írja, csak majdnem 3-szor szárnyasan hasogatott és ez csak az első pár másodrendű sallangon látható. Különbözik amazokkal átmeneti alakok által össze van kötve. — A tőalakhoz és a *f. subtripinnatum*-hoz szinte olyan viszonyban áll, mint például az *Athyrium filix femina* var. *multidentatum* DÖLL. a var. *fissidens* DÖLL. és var. *dentatum* DÖLL.-höz; vagy mint az *Aspidium filix mas* var. *incisum* MOORE a var. *deorso-lobatum* MOORE vagy a var. *crenatum* MILDE-hez; éppen úgy mint ezek az ő fajuknak, képviseli a *f. perpinatum* az *A. Braunii* idősebb tőkéinek kedvező égalji és nagyon megfelelő talajviszonya szülte legmagasabb kifejlődési fokát. — MILDE azon nézetét (LUERSSEN l. c. pag. 354) hogy az *A. Braunii* idősebb korában mindenkor annak var. *subtripinnatum*-jába megy át, a mi növényeinken tett megfigyeléseim is megerősítik, azon megjegyzéssel, hogy nem mindenkor történik az,

hanem csak ha megfelelő talaj és égalji viszonyok a kifejlődést előmozdítják; ezen esetben néha a *f. perpinatum* alakjaig fejlődik tovább. MILDE-nek azon nézetét azonban, hogy még tovább fejlődve az *A. Braunii* *A. lobatum*-ra változnék nem osztom; a mi lelhelyünkön tapasztaltak szerint inkább az ellenkezőt lehetne vélelmezni, hogy az *A. lobatum*-ból lehet idővel *A. Braunii*; ugyanis 1885-ben a Göszbach völgyben szép számban találtam az *A. lobatum*-jól fejlődött erős tőkét, nem messze tőle pedig néhány *A. Braunii*-t; jelenleg utóbbi ezen völgyben nagy számban nő, az *A. lobatum* pedig majdnem egészen kipusztult; lehetséges azonban hogy emezt kertészek kiásták és a kevésbé hozzáférhető helyen növő *A. Braunii*-t ott hagyták.

d) **f. macrolobum m.** (Oest. bot. Zeits. 1899. pag. 65 pro varietate) Lombja 80—100 cm. magas, elsőrendű sallangjai 11 cm. hosszúak és 4—5 cm. szélesek, röviden hegyesek; másodrendű sallangjai nagyobb, jobbadán 18 mm. hosszúak és alól 10 mm. szélesek előálló tompa füllebenyvel; a másodrendű sallangok első párja 25 cm.-ig hosszú és alant 15 mm. széles, szárnyasan bemetszett, a felső csak kevéssel nagyobb, mint szomszédja. Sporangiumok és sporák jól kifejlődtek. — Az előbbieik között találtam néhány tőt ezen alakból.

e) **f. microlobum m.** (Oest. bot. Zeits. 1901 pag. 126) Másodrendű sallangjai aprók, a lomblemez és az elsőrendű sallangok közepén mérve csak 5—7 mm. hosszúak és alant 3—5 mm. szélesek. Néhány tőt találtam ily apró másodrendű sallangokkal a többi alakok társaságában és pedig nem éppen fiatal vagy gyenge tőkén, hanem 30—50 cm. magas lombot, jól kifejlődött sorusokkal.

f) **f. pseudolobatum m.** (l. c.) Lombja termetére nézve közeledik az *A. lobatum genuinum* Sw.-hez, elsőrendű sallangjai többé-kevésbé felfelé elálló, kihegyesedtek; másodrendű sallangjai ritkásabban állanak és különösen a lomb felső felében alapjukon ferdén metszettek, a gerinczhez előre hajlók. Az *A. lobatum*-tól hosszan kihegyezett világosbarna pelyvái és tompa füllebenyei által lényegesen eltér. Az *A. lobatiforme*-től (*A. lobatum* × *Braunii* lásd lejjebb) lefelé hosszan keskenyedő lomblemeze nem oly ferdén metszett, kevésbé ferdén álló, szélesebb másodrendű sallangjai és jól fejlődött sorusai valamint sporái választják el. — Az előbbi alakokkal együtt nő, ugyanott; csak néhány tőt találtam.

g) **f. erosum m.** (l. c.) A felsorolt alakok tőkén, szintűgy mint az más harasztfajoknál történik, szabálytalan termetű lomb is fejlődik, sőt néha a lomb nagyobb részt olyan; ugyanis néha a lomblemez 2—3 csucsban végződik, gyakrabban az első és másodrendű sallangok eltörpülnek, utóbbiak néha annyira, hogy csak egy fül vagy szabálytalan alakú lebenyke marad, máskor csak csorbások mintegy kirágottak; érdekes, hogy ily eltörpült sallangok hátsó

felületén, a szőralakú pelyvák jobbadán ecetszerű csoportokat képeznek.

21. *Aspidium lobatiforme* n. (*A. lobatum* $\times$ *Braunii*.) (Oest. bot. Zeits. 1899 pag 65). Lombja 50—60 cm. magas, rövid nyelén és gerinczén világosbarna, hosszan kihégyezett pelyvák; mintegy 40 cm. hosszú és csak 10 cm. széles lemeze lefelé röviden és kevésbé keskenyedett, kétszer szárnyasan hasogatott, hátul szőralakú pelyvával. Felfelé elálló de nem sarlószerűen felgömbült elsőrendű sallangjai 7 cm. hosszúnak, kihégyesedők; másodrendű sallangjai ferdén metszett majdnem ékalakú alapból hosszúkás-tojásdadok, hegyesek rövid szálkával, ékalakú alapjukkal határozottan ferdén előrehajolva és ritkásan ülnek gerinczükhöz, első párjuk lebenyesen bemetszett, a többieknek széle és pedig a legfelsőbbeké is csipkésen fogas alig odasimult szálkákkal, tompa és alig előálló füllebenyékükhöz vízszintesen elálló rövid szálkával. Sornai kiesinyek, lapos fátolkával fedettek melynek széle többnyire felgömbült, alatta alaktalan sötétbarna szemcsés anyag látszik. Sporangiumja csak néhány található, sporát nem láttam. — Ezen haraszt, melyből a hátori Gössbach-völgyben az *A. lobatum* és *A. Braunii* közelében egyőt találtam, korcs a nevezettek közül; természeténél fogva nevezetesen lombjának lefelé röviden és keveset keskenyedő lemeze felfelé elálló és kihégyesedő elsőrendű sallangjai, végül ritkásan és gerinczükhöz ferdén ülő, alapjukon ferdén metszett, keskeny másodrendű sallangjai által közelebb áll az *A. lobatum*hoz; az *A. Braunii*ből történt származását ellenben a lombnyél kihégyezett pelyvai és a másodrendű sallangok tompa füllebenyei tanúsítják. — *A. Luersseni* DÖRFL. (*A. lobatum* $\times$ *Braunii* LSSN. LUERSSEN l. c. pag. 356—59 és Flora exs. Anst. Hung. Nro 2305) lefelé keskenyedő lomblemeze derékszögben elálló elsőrendű és tömören gerinczükhöz függőlegesen ülő, széles és alapjukon kifelé a gerinczettel párhuzamosan metszett másodrendű sallangjai által sokkal közelebb áll az *A. Braunii*hez mint az *A. lobatum*hoz mely utóbbinak ismertető jele rajta alig látszik; lombjának termete tehát lényegesen eltér az *A. lobatiforme* lombjától, melytől a felsorolt jelek által könnyen meg is különböztethető.

22. *Aspidium Thelypteris* SW. Mocsarakban és zombékban Vasvárott a Szt.-Kút alatt, Bükkfej, Szergény és Peczöl mellett (Dr. BORBÁS l. c. 153 lap.)

23. *Aspidium montanum* ASCHERSON (*A. Oreopteris* SW.) két alakban

a) **f. typicum.**

b) **var. crenatum** MILDE. — Mindkét alak a kőszegi és borostyánkői hegység erdeiben és gesztenyéseiben gyakori és seregesen lép fel.

24. *Aspidium filix mas* SW. Az egész megyében el van terjedve, hegyvidékének erdeiben nagyon gyakori és sok alakban található n. m.

a) **var. subintegrum** DÖLL. A kőszegi erdőben.

b) **var. crenatum** MILDE (*f. typica* LSSN.) Mindenütt, nevezetesen Kőszegen, Rőtön és Alsó Szénégetőn.

c) **var. deorso-lobatum** MOORE. Szinte nagyon el van terjedve. Különösen Kőszegen, Rőtön, Czákon, Velemben található.

d) **var. incisum** MOORE. Kőszegen, Hámorban és Rohonczen; ritkább mint az előző alakok.

e) **var. Heleopteris** MILDE. Kőszegen, Rőtön és Hámorban.

f) **f. undulatum** m. (Oest. bot. Zeits. 1901 pag. 126) Lombja 80—125 cm. magas nyele és gerincze nagy, barna tövén feketés pelyvával bőven van megrakva. Elsőrendű sallangjai 16 cm. hosszúak, hosszan kihegyezettek; másodrendű sallangjai tömören és függőlegesen állanak, vagy kevésbé előre hajlók, hosszukásak mintegy 16 mm. hosszúak és alól 6 mm. szélesek, alapjukon összenőttek, gerinczüik tehát mintegy szárnyalt, végükön tompák kerekdedek, szélük felületesen fűrészelt, részben majdnem épszerű, ezenkívül hullámosan ide-oda hajlott és hátragörbült. Az 1-ső alsó másodrendű sallang alapjának gerinczfelőli oldalán kevésbé kifejlett füllebenyke látszik. — Sorusai közép nagyságúak, fátyolkájuk vastag hártás, kevésbé domború, a sorust alólról út nem fogó és az érés idején nem szakad kétfelé. — Ezen alak közel áll a *var. paleaceum* MOORE-hez, lombjának termeténél fogva, különösen nyelének és gerinczének nagy számú alól feketés, pelyvéja, majdnem épszerű másodrendű sallangjai miatt; részben magam is ahhoz tartozónak tartottam de sorusának fátyolkája elválasztja tőle. Árnyas helyen, csermely partján találtam a hámori Göszbach-völgyben több erős tőt.

g) **f. accrescens** m. (nova forma) Lombja mintegy 1 u. magas lemeze 36 cm. széles; elsőrendű sallangjai hosszúan kihegyezettek; másodrendű sallangjai 15—25 mm. hosszúak, alól 5—7 mm. szélesek, lándzsás alakúak, mindkét oldalról mélyen bemetszettek kifejezett füllebenyke nélkül. A gerincz melletti nagy első pár másodrendű sallang után következik 3—5 pár kisebb, az ezek után következők azonban ismét nagyobbodnak úgy, hogy a gerincz közepe táján a másodrendű sallangok gyakran hosszabbak mint az első pár, innen ismét kisebbbednek. Az elsőrendű sallang tehát eleinte kissé keskenyedik, aztán szélességben ismét növekedik, $3\frac{1}{2}$ —4 cm.-ig és csak a közepétől kezdve hegyesedik ki. — Erős növése és mélyen bemetszett másodrendű sallangjainál fogva közel áll ezen alak a *var. incisum* MOORE-hez sőt abba be is osztható. — Nem ritka a kőszegi erdő szélén Rőt felé és a hámori erdőben.

h) **f. erosum** DÖLL. A kőszegi és hámori erdőben.

25. **Aspidium remotum** AL. BR. (*A. f. mas* × *spinulosum*) Hámorban a Göszbach-völgyben csermely partján a szűlők között találtam 1898-ban egy tőt.

26. **Aspidium spinulosum** Sw. A kőszegi és borostyánkői hegység erdeiben, különösen a völgyekben csermelyek partján gyakori;

ezenkívül nő még Senyeházán, Rátóton, Rogasócson és Vasvárott (BORBÁS); eltérései is találhatók:

b) **var. exaltatum** LASCH. Forrásos helyen Kőszegen és Hámorban.

c) **var. elevatum** AL. BR. patak partján Rőtön és Hámorban.

d) **f. erosum** MILDE. Hámorban.

27. **Aspidium dilatatum** SW. Több alakban nő vidékünkön.

a) **var. deltoideum** MILDE. Hámoron, Lékán és Borostyánkőn.

b) **var. oblongum** MILDE melynek két alakját lehet megkülönböztetni u. m.

α) **f. latisectum** m. Oest. bot. Zeits. 1901 pag 127) Lombjának lemeze 3-szor szárnyasan hasogatott, 3-ad rendű sallangjai szélesek, lándzsásak, bemetszettek.

β) **f. angustisectum** m. Lomblemeze 4-szer szárnyasan hasogatott, 3-ad és 4-ed rendű sallangjai keskenyek, lándzsás szálasak. — Mindkét alak Lékán és Hámorban a Göszbach-völgyben nő, utóbbi helyen seregese.

28. **Cystopteris fragilis** BERNH. A kőszegi és borostyánkői hegység szikláin nem ritka; ezenkívül még a Sághegyen, Ivánczcon, Szombathelyen (BORBÁS). — Következő alakokban található:

a) **var. dentata** HOOK. A fiatal tökékek lombja, a fennirt lelhelyeken majdnem mindenütt.

b) **var. anthriscifolia** KOCH Kőszegen és Borostyánkőn.

c) **var. tenera** MILDE. A Szt. Vid-hegyen és Borostyánkőn.

d) **var. cynapifolia** KOCH Üvegútán ad Sz. és Velemben.

e) **var. stenoloba** AL BR Borostyánkőn és Rohonccon (BORBÁS).

29. **Onoclea Struthiopteris** HOFFM. A Gyöngyös partján, Rőt–Hámor között; ezenkívül Pinkafőn, Villámoson és N. Barkócz mellett (BORBÁS).

b) **var. falcata** BORB. (Dr. BORBÁS l. c. 151. lap) Felső-Eőr mellett.

II. Ophioglosseae.

30. **Botrychium Lunaria** SW. Sziklákon és törmeléken Kőszegen és Ó-Hadászon; Felső Lövön is (BORBÁS).

b) **var. subincisum** ROEPER Kőszegen és Ó-Hadászon.

c) **var. incisum** ROEPER. Az Ó-háznál Kőszegen.

Die Farne des Eisenburger Comitats in West-Ungarn.

Von Dr. A. Waisbecker in Kőszeg (Güns).

(Schluss).

19. **Aspidium lobatum genuinum** Sw. (*A. aculeatum* Sw.)

a) **vulgare** DÖLL.) in Rohonc und im Göszbachthal bei Hámor.

b) **var. auriculatum** Herb. LSSN. Im Walde von Edház.

20. **Aspidium Braunii** SPENN. (*A. aculeatum* Sw. β.) **var. Braunii** DÖLL. im Göszbachthale bei Hámor 600 m. s. m. im schat.

ZOBODAT - www.zobodat.at

Zoologisch-Botanische Datenbank/Zoological-Botanical Database

Digitale Literatur/Digital Literature

Zeitschrift/Journal: [Ungarische Botanische Blätter](#)

Jahr/Year: 1902

Band/Volume: [1](#)

Autor(en)/Author(s): Waisbecker Anton [Antal]

Artikel/Article: [Vasvármegye harasztjai. 237-242](#)